

УДК 342.76

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-119-125

Роман ІЛЮХА®

(138-й Центр спеціального призначення)

Євгеній БАРДІН®

викладач

*(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ОБҐРУНТУВАННЯ ПОТРЕБИ В ОБМЕЖЕННЯХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснено обґрунтування потреби в обмеженнях прав людини під час воєнного стану. Конституція України встановлює випадки, коли можуть бути застосовані обмеження прав і свобод людини, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану. Під час воєнного стану може бути обмежено свободу пересування: у прикордонній смузі; на територіях військових об'єктів; у зонах, що згідно з законом належать до зон із обмеженим доступом; на приватних земельних ділянках; на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введено особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; на тимчасово окупованих територіях. Законодавчі обмеження щодо свободи руху та місця перебування, встановлені законами, мають на меті забезпечення безпеки країни, охорони громадського порядку, здоров'я та прав і законних інтересів громадян та інших осіб, що проживають на її території. Запобіжним заходом, спрямованим на забезпечення правопорядку та полегшення роботи правоохоронних органів, є комендантська година. Вона обмежує пересування людей без спеціальних дозволів у публічних місцях у нічний час або в інший визначений період. При цьому призупиняється робота громадського транспорту та різних установ. Воєнне командування може самостійно визначити тривалість комендантської години, зазвичай обираючи нічний час для зниження впливу на право на пересування та працю. У випадку порушення прав людини в умовах воєнного стану потрібно уникати створення прецеденту для подальших обмежень прав. Обмеження на свободу пересування повинні бути обґрунтованими, пропорційними та тимчасовими і відповідати міжнародним стандартам гуманітарного права. Крім того, важливо забезпечити належний захист прав людини шляхом впровадження ефективних механізмів захисту прав та відповідних механізмів контролю.

Ключові слова: *воєнний стан, війна, обмеження прав, свобода пересування, Конституція, комендантська година.*

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в нашій країні є надзвичайно складною через війну, що розгорнулася на більшій частині її території і кардинально змінила життя українців. Вторгнення РФ, що розпочалося 24 лютого 2022 р., спонукало Президента України негайно ввести воєнний стан на всій території країни.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що запроваджується у випадку активних бойових дій, загрози збройної агресії чи небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності України. Цей режим дає державним органам, військовому керівництву, місцевим управлінням повноваження, що необхідні для захисту країни, відсічення агресії та усунення загроз. Він також передбачає тимчасове обмеження деяких конституційних прав і свобод з чітко визначеним терміном цих обмежень.

Воєнний стан запроваджується у разі збройної агресії, загрози нападу або існування небезпечних тенденцій для державної незалежності та територіальної цілісності. Усі ці загрози є лише однією з причин введення надзвичайного стану. Важливо зазначити, що ситуації, коли «життя нації» стає під загрозою від неконтрольованих соціальних рухів – бунтів, мітингів чи інших форм невдоволення громадян, котрі суттєво загрожують державі, також є значними причинами для введення надзвичайного стану.

Режим воєнного стану регулюється низкою нормативно-правових актів: Конституцією

© Р. Ілюха, 2024
d_spt@dduvs.edu.ua

© Є. Бардін, 2024
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2604-6926>
yevhenii.bardin@dduvs.edu.ua

України; законами України: «Про оборону України»; «Про правовий режим воєнного стану»; «Про правовий режим надзвичайного стану»; «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», указами Президента України: «Про введення воєнного стану в Україні»; «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» та ін.

У цьому контексті вивчення теоретичних та практичних аспектів воєнного стану як особливого правового режиму в нашій країні набуває вагомого значення. Уперше за існування незалежної України в окремих регіонах та внутрішніх водах України Азово-Керченській акваторії було введено воєнний стан [4]. Зазначене дозволило реалізувати низку системних стратегічних та тактичних заходів, а також сукупність організаційно-мобілізаційних заходів, що підвищили показник боєздатності сил оборони України та спроможність держави відповідати на збройні загрози, що виникають або можуть виникнути у майбутньому [8]. Зрештою, воєнний стан був упроваджений у період після початку масштабної агресії росії проти нашої держави 24 лютого 2022 р.

Під час введення воєнного стану відбувається зміна режиму роботи органів Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, різних державних установ і організацій. Наприклад, навчальні заклади змінюють графік на 60-годинний тиждень, а також створюються військові адміністрації і територіальні оборонні підрозділи. Введення воєнного стану дозволяє встановлювати заборони та обмеження щодо прав і свобод громадян, підприємств і організацій для забезпечення ефективності воєнного стану. Наприклад, забороняється зміна Конституції, проведення виборів та масових заходів громадського протесту. Введення воєнного стану спрямоване на підтримку стабільності, забезпечення роботи державних органів та нормальне функціонування суспільства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Серед останніх розвідок стосовно воєнного стану слід назвати праці таких авторів, як В. Галунько, В. Фелик, В. Курило [1], В. Гарічев, І. Дрок, М. Дрок [3], Х. Олійник [11], В. Журавель [14] та ін.

Метою представленого дослідження є здійснення обґрунтування потреби в обмеженнях прав людини під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Конституції більшості країн, зокрема України, передбачають два режими здійснення державної влади – звичайний і надзвичайний. Надзвичайний режим застосовується у ситуаціях, коли нормальне функціонування держави та суспільства стає неможливим.

Юридичне врегулювання інституту надзвичайного режиму є гарантією проти зловживань із боку органів державної влади у надзвичайних ситуаціях і є однією з ключових характеристик правової держави.

Існують два основні правові інститути, що регламентують надзвичайний режим: інститут надзвичайного стану та інститут воєнного стану. Перший призначений для захисту суспільства і держави від внутрішніх загроз, другий – від зовнішніх. Ці інститути можуть мати різні варіації.

Проблема визначення типів правових інститутів, що регулюють надзвичайний режим здійснення державної влади, має велике практичне значення. Воно полягає в тому, що виділення будь-якого виду інституту надзвичайного режиму потребує докладного законодавчого регулювання з таких питань:

- які органи державної влади уповноважені запроваджувати надзвичайний режим;
- за чиєю ініціативою може бути запроваджено надзвичайний чи військовий стан;
- підстави запровадження надзвичайного режиму;
- які наслідки запровадження надзвичайного чи військового стану;
- який порядок припинення дії надзвичайного чи військового стану [12, с. 80].

Надзвичайний стан (як першопричина) супроводжується наслідком – особливим правовим режимом, тобто особливим правопорядком, виникнення якого зумовлено оголошенням особливого правового стану.

Згідно із Законом України «Про оборону України» «особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [5].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [7].

За цих умов воєнний стан необхідно розглядати як особливий правовий режим, що запроваджується в нашій країні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в

інших передбачених законом випадках та передбачає надання відповідним органам повноважень, що необхідні для відсічі агресору та забезпечення національної безпеки. У контексті наведеного можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина із зазначенням терміну дії цих обмежень [7].

Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в конкретних регіонах подаються Радою національної безпеки та оборони України для розгляду Президентом України. У разі підтримки такого рішення Президент України видає указ про запровадження воєнного стану та негайно звертається до Верховної Ради України зі проханням його затвердити, подаючи також відповідний законопроект. Затверджений Верховною Радою України указ про введення воєнного стану має бути негайно оголошений у засобах масової інформації або оприлюднений в інший спосіб.

Після оголошення такого указу Верховна Рада України має зібратися на засідання протягом двох днів, без необхідності офіційного скликання, щоб розглянути затвердження указу Президента України згідно із Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

При оголошенні воєнного стану керівники державних органів влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій різних форм власності зобов'язані сприяти швидкому прибуттю народних депутатів до парламенту для виконання їхніх обов'язків відповідно до законодавства про воєнний стан.

Указ Президента України про введення воєнного стану в країні або на окремих її територіях після затвердження Верховною Радою опубліковується офіційно разом із законом, що схвалює цей указ, і вступає в силу одночасно з цим законом.

Вказаний указ містить такі пункти:

1. Пояснення необхідності введення воєнного стану;
2. Визначення територій, де воєнний стан буде введений, час його введення та термін дії;
3. Завдання для військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та місцевого самоврядування щодо імплементації та діяльності в умовах воєнного стану;
4. Завдання для суб'єктів, які здійснюють цивільний захист, щодо підготовки єдиної державної системи цивільного захисту та її підсистем до виконання обов'язків у період особливих умов;
5. Детальний перелік конституційних прав і свобод людини та громадянина, котрі будуть тимчасово обмежені, зі вказівкою терміну дії цих обмежень, а також інформацію про тимчасові обмеження прав та законних інтересів юридичних осіб зі вказівкою терміну дії цих обмежень;
6. Інші важливі питання.

Воєнний стан, запроваджений на території України або її окремих регіонах, буде припинено після закінчення встановленого терміну його дії. Крім того, якщо зникнуть загрози атаки або ризики для державного суверенітету та територіальної цілісності України, Президент може вирішити скасувати воєнний стан. Таке рішення має бути негайно опубліковане через засоби масової інформації.

Один із головних обов'язків держави – це захист законних прав і свобод громадян. Проте існують ситуації, коли обмеження цих прав є необхідним і здійснюється виключно в межах закону. Конституція України визначає обставини, за яких можливе введення обмежень на права та свободи громадян, особливо під час воєнного або надзвичайного стану. Так, воєнний стан дозволяє обмежувати свободу пересування в таких місцях, як прикордонні зони, території військових об'єктів, зони з обмеженим доступом відповідно до законодавства, приватні земельні ділянки, території, де діє воєнний чи надзвичайний стан, а також у місцях з особливими умовами через ризик поширення інфекційних хвороб чи отруень, а також на тимчасово окупованих територіях. Також застосовуються спеціальні правила для в'їзду та виїзду, обмеження переміщення людей та транспортних засобів на території, де оголошено воєнний стан. Ці заходи здійснюють військово командування та військові адміністрації, із можливим залученням виконавчих органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування [13].

Запобіжним заходом, спрямованим на забезпечення правопорядку та полегшення роботи охоронних органів, є комендантська година. Вона обмежує пересування людей без спеціальних дозволів у публічних місцях у нічний час або в інший визначений період. При цьому призупиняється робота громадського транспорту та різних установ. Воєнне командування може самостійно визначати тривалість комендантської години, зазвичай обираючи нічний час для зниження впливу на право на пересування та працю.

Інформація про комендантську годину та відповідні правила доводиться до населення через засоби масової інформації. Під час комендантської години можуть діяти обмеження, такі як заборона перебування на вулицях без спеціальних пропусків, обмеження на пересування транспортом. Для контролю за дотриманням правил під час дії комендантської години запроваджується система пропусків.

Слід також зазначити про запровадження спеціального режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів. Вказане є логічним продовженням такого запобіжного заходу, як

комендантська година. Ці положення можна розглядати як у контексті внутрішньої політики, так і в міжнародному аспекті.

Внутрішнє переміщення, має два аспекти: проходження блокпостів та постановка на облік у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК) за новим місцем проживання.

Один із аспектів внутрішнього переміщення людини територією України полягає у проходженні блокпостів. Діяльність відповідних органів на цих спорудах регулюється Порядком встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 1455 від 29 грудня 2021 р. [13].

Щодо постановки на облік у ТЦК за новим місцем проживання варто зазначити, що обов'язок становлення на облік не вказує на заборону зміни місця проживання без дозволу відповідного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Існує Порядок встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1450 від 29 грудня 2021 р., що регламентує процедуру постановки на облік у ТЦК за новим місцем проживання. Однак відсутність практики застосування цього порядку не дозволяє зробити висновок щодо його ефективності та відповідності вимогам законодавства.

Запровадження спеціального режиму перетину меж окремих регіонів та контролю за рухом транспорту на блокпостах в Україні під час воєнного стану може обмежувати право на вільне пересування для громадян, іноземців та апатридів. Це обмеження може ускладнити їхню можливість досягати певних місць і виконувати особисті чи професійні завдання. Також воно може створювати складнощі для осіб, які мають необхідність змінити своє місце проживання або зареєструватися на новому місці під час переміщення в межах країни. Таким чином, обмеження права на переміщення стає одним зі складних наслідків воєнного стану, котрий суттєво впливає на життєдіяльність та свободи людей.

Особливо актуальними стають питання обмеження свободи руху та вибору місця проживання на тимчасово окупованих територіях, де громадян України примусово вивозять за межі контрольованої Україною території, розміщують у фільтраційних таборах, вимагають відмовитися від громадянства, зареєструвати проживання на території російської федерації тощо.

На сьогодні в Україні відсутні ефективні механізми запобігання та протидії цим порушенням прав людини на свободу руху та вибору місця проживання.

При цьому Конституція України гарантує незмінність певних прав, що не можуть бути обмежені навіть у таких обставинах. Наприклад, це стосується недопустимості дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних переконань тощо, а також невід'ємних прав, таких як право на життя, гідність, особисту недоторканність та свободу [9].

Крім того, відповідно до Основного закону:

- «не підлягає обмеженню право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї;
- неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження;
- не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштів держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади;
- не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом» [9].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» «примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості. Майно, що підлягає примусовому відчуженню, обов'язково оцінюється у порядку, встановленому законодавством. Саме завдяки цій процедурі і можливе повне відшкодування його вартості власнику» [6].

Таким чином, базові права людини й громадянина не можуть бути обмежені навіть під час дії воєнного стану, оскільки без їх забезпечення й гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

Одним із ключових аспектів після закінчення воєнного стану є питання відшкодування збитків та повернення власності, що зберіглася. У зазначеному контексті діють такі положення:

1. Майно, вилучене примусово у приватну або комунальну власність під час воєнного стану, має бути повністю відшкодоване, якщо воно не було спочатку компенсоване за

встановленими нормами;

2. У випадку, коли вилучене майно зберіглося після скасування воєнного стану, колишні власники або їхні представники можуть вимагати його повернення через суд згідно із законом;

3. У ситуаціях, коли повернення майна неможливе, колишні власники можуть вимагати надати їм інше майно на заміну відповідно до чинного законодавства.

Висновки. Таким чином, Конституція України чітко окреслює ситуації, за яких можуть бути введені обмеження прав і свобод громадян, зокрема під час воєнного стану чи надзвичайних обставин. У період воєнного стану можливе обмеження свободи пересування на таких територіях, як прикордонні зони, військові об'єкти, зони з обмеженим доступом згідно із законом, приватні ділянки, райони, де діє воєнний чи надзвичайний стан, а також у місцях з особливими санітарними умовами через ризик інфекційних захворювань та на окупованих територіях. Додатково встановлюються спеціальні правила для в'їзду і виїзду, а також обмеження для пересування осіб і транспорту у зонах, де діє воєнний стан. Ці заходи реалізуються військовими командуваннями й адміністраціями з можливим залученням виконавчих органів влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

Законодавчі обмеження щодо свободи руху та місця перебування, встановлені законами, мають на меті забезпечення безпеки країни, охорони громадського порядку, здоров'я та прав і законних інтересів громадян та інших осіб, які проживають на її території.

Запобіжним заходом, спрямованим на забезпечення правопорядку та полегшення роботи правоохоронних органів, є комендантська година, що обмежує пересування людей без спеціальних дозволів у публічних місцях у нічний час або в інший визначений період. При цьому призупиняється робота громадського транспорту та різних установ. Воєнне командування може самостійно визначати тривалість комендантської години, зазвичай обираючи нічний час для зниження впливу на право на пересування та працю.

У випадку порушення прав людини в умовах воєнного стану, потрібно уникати створення прецеденту для подальших обмежень прав. Обмеження на свободу пересування повинні бути обгрунтованими, пропорційними та тимчасовими і відповідати міжнародним стандартам гуманітарного права. Крім того, важливо забезпечити належний захист прав людини шляхом впровадження ефективних механізмів захисту прав та відповідних механізмів контролю.

Отже, під час дії воєнного стану людину можуть залучати до робіт, необхідних для оборони, використовувати ресурси підприємств, встановлювати комендантську годину та інші обмеження. Проте, незважаючи на всі ці складнощі, права людини залишаються недоторканими, оскільки Конституція України визнає особистість, її життя, здоров'я, честь, гідність та безпеку найвищою соціальною цінністю.

Перспективними напрямками представленого дослідження є компаративний аналіз обмеження прав і свобод громадян під час дії воєнного стану в Україні й інших державах світу, де відбувалися воєнні дії.

Список використаних джерел

1. Галуцько В. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : монографія / ред. : В. Фелик, В. Курило ; Акад. адмін.-прав. наук ; Київ. ун-т інтелект. власності та права Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Київ : Людмила, 2023. 703 с.
2. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / кол. авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2022. 176 с.
3. Гарічев В. В., Дрок І. С., Дрок М. О. Заходи боротьби із порушенням комендантської години цивільними особами на період дії воєнного стану в Україні : наук.-практ. рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 51 с.
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 26 листопада 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text>.
5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#top>.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Запровадження воєнного стану було вчасним і необхідним – Президент про підсумки дії воєнного стану. *Генеральний штаб ЗСУ*. URL : https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=1153388561497066&id=453559011480028.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Магда С. О. Забезпечення прав, свобод та реалізація обов'язків громадян в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів : монографія. Харків : Право, 2015. 216 с.

11. Олійник Х. В. та ін. Окремі наративи кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану в Україні : монографія / Нац. ун-т «Львів. Політехніка», Закл. вищ. освіти «Львів. ун-т бізнесу та права». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2023. 206 с.
12. Кагановська Т. С., Григоренко Я. О. та ін. Порівняльне конституційне право : навч. посібник / за ред. Л. В. Новікової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 324 с.
13. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1455. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8>.
14. Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : кол. монографія / авт. кол. та ред. кол. : В. А. Журавель (співголова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. 901 с.
15. Реалізація і захист прав та свобод громадян в Україні в умовах воєнного стану та у післявоєнний період : довідник. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2023. 352 с.

Надійшла до редакції 15.05.2024

Прийнято до опублікування 24.05.2024

References

1. Halunko, V. ta in. (2023) Administratyvne pravo ta administratyvnyi protses Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Administrative law and the administrative process of Ukraine under martial law] : monohrafiia / red. : V. Felyk, V. Kurylo ; Akad. admin.-prav. nauk ; Kyiv. un-t intelekt. vlasnosti ta prava Nats. un-tu «Odes. yuryd. akad.». Kyiv : Liudmyla, 703 p. [in Ukr.].
2. Voenni aspekty protyidii «hibrydnoi» ahresii: dosvid Ukrainy [Military aspects of countering «hybrid» aggression: the experience of Ukraine] : monohrafiia / kol. avtoriv ; za zah. red. A. M. Syrotenka. Kyiv : NUOU im. Ivana Chemiakhovskoho, 2022. 176 p. [in Ukr.].
3. Harichev, V. V., Drok, I. S., Drok, M. O. (2023) Zakhody boroty iz porushenniam komendantskoi hodyny tsyvilnymy osobamy na period dii voiennoho stanu v Ukraini [Measures to combat curfew violations by civilians during the period of martial law in Ukraine] : nauk.-prakt. rekomendatsii. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 51 p. [in Ukr.].
4. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» [On the approval of the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine»] : Zakon Ukrainy vid 26 lystopada 2018 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text>. [in Ukr.].
5. Pro oboronu Ukrainy [About the defense of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 06.12.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>. [in Ukr.].
6. Pro peredachu, prymusove vidchuzhennia abo vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho chy nadzvychainoho stanu [On the transfer, forced alienation or seizure of property under the legal regime of martial law or state of emergency] : Zakon Ukrainy vid 17 travnia 2012 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#top>. [in Ukr.].
7. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [About the legal regime of martial law] : Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. [in Ukr.].
8. Zaprovdzhennia voiennoho stanu bulo vchasnym i neobkhidnym – Prezydent pro pidsumky dii voiennoho stanu [The introduction of martial law was timely and necessary – The President on the results of martial law]. *Generalnyi shiab ZSU*. URL : https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1153388561497066&id=453559011480028. [in Ukr.].
9. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukr.].
10. Mahda, S. O. (2015) Zabezpechennia prav, svobod ta realizatsiia oboviazkiv hromadian v umovakh dii nadzvychainykh administratyvno-pravovykh rezhymiv [Ensuring the rights, freedoms and implementation of the duties of citizens in the conditions of emergency administrative and legal regimes] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 216 p. [in Ukr.].
11. Oliinyk, Kh. V. ta in. (2023) Okremi naratyvy kryminalnoi vidpovidalnosti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Separate narratives of criminal responsibility in the conditions of martial law in Ukraine] : monohrafiia / Nats. un-t «Lviv. Politekhnik», Zakl. vyshch. osvity «Lviv. un-t biznesu ta prava». Lviv : Vyd-vo Lviv. politekhniky. 206 p. [in Ukr.].
12. Kahanovska, T. Ye., Hryhorenko, Ya. O. ta in. (2018) Porivnialne konstytutsiine pravo [Comparative constitutional law] : navch. posibnyk / za red. L. V. Novikovoї. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina. 324 p. [in Ukr.].
13. Pro zatverdzhennia Poriadku vstanovlennia osoblyvoho rezhymu vizdu i vyizdu, obmezhenia svobody peresuvannia hromadian, inozemtsiv ta osib bez hromadianstva, a takozh rukhu transportnykh zasobiv v Ukraini abo v okremykh yii mistsevostiakh, de vvedeno voiennyi stan [On the approval of the Procedure for establishing a special entry and exit regime, restrictions on the freedom of movement of citizens, foreigners and stateless persons, as well as the movement of vehicles in Ukraine or in certain areas of Ukraine where martial law has been imposed] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy

від 29 грудня 2021 р. № 1455. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8>. [in Ukr.].

14. Pravnycha nauka ta zakonodavstvo Ukrainy: yevropeyskyi vektor rozvytku v umovakh voiennoho stanu [Legal science and legislation of Ukraine: the European vector of development in the conditions of martial law] : kol. monohrafiia / avt. kol. ta red.kol. : V. A. Zhuravel (spivholova) ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. Kharkiv : Pravo, 2023. 901 p. [in Ukr.].

15. Realizatsiia i zakhyst prav ta svobod hromadian v Ukraini v umovakh voiennoho stanu ta u pislivoiennyi period [Implementation and protection of the rights and freedoms of citizens in Ukraine under martial law and in the post-war period] : dovidnyk. Khmelnytskyi : KhUUP im. L. Yuzkova, 2023. 352 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Roman Iliukha, Yevhenii Bardin. Justification of the need for restrictions on human rights under martial law. The article substantiates the need for restrictions on human rights during martial law. The Constitution of Ukraine establishes cases when restrictions on human rights and freedoms may be applied, in particular in conditions of war or state of emergency.

Under martial law, freedom of movement may be restricted: in the border zone; on the territories of military facilities; in zones that, according to the law, belong to zones with limited access; on private land plots; in territories subject to martial law or state of emergency; in certain territories and in settlements, where in case of danger of spreading of infectious diseases and poisoning of people, special conditions and mode of residence of the population and economic activity have been introduced; in the temporarily occupied territories.

Legislative restrictions on freedom of movement and place of stay established by laws are aimed at ensuring the security of the country, protection of public order, health and rights and legitimate interests of citizens and other persons living on its territory. A curfew is a preventive measure aimed at ensuring law and order and facilitating the work of security agencies. It restricts the movement of people in public places during the night or other specified period without special permits. It also includes the suspension of public transport and various institutions.

The duration of the curfew can be determined independently by the military command, usually at night to reduce the impact on the right to movement and work. In case of violation of human rights under martial law, it is necessary to avoid creating a precedent for further restrictions on rights. Restrictions on freedom of movement must be justified, proportionate and temporary, and comply with international standards of humanitarian law. In addition, it is important to ensure adequate protection of human rights by implementing effective mechanisms for the protection of rights and appropriate control mechanisms.

Keywords: *martial law, war, restriction of rights, freedom of movement, Constitution, curfew.*